

PROBLEMATICKÉ ASPEKTY ROZHODOVÁNÍ O NÁHRADĚ ŠKODY V TZV. ADHEZNÍM ŘÍZENÍ¹

FRANTIŠEK PÚRY, MARTIN RICHTER

Abstract: **Problematic Aspects of Granting Damages in Criminal Proceedings**

The article deals with the interdisciplinary context on the concept of damages and names the current issues that these contexts bring to the decision on damages in the so-called adhesion proceedings, which is part of criminal proceedings. First, the divergences in the concept of damages under civil law and substantive criminal law are discussed. Next, the article discusses the fundamental differences in the application of a private law claim in criminal and civil proceedings, which may affect the actual decision on the claim. Finally, the article discusses possible differences in the understanding of damages in civil court proceedings and in the adhesion proceedings themselves in the context of criminal proceedings, which, in the authors' opinion, are the most controversial and fundamentally problematic, but the consistent enforcement of a completely identical understanding of the claim in civil court proceedings and in adhesion proceedings, which are part of criminal proceedings, may pose similarly serious problems of principle.

Keywords: adhesion proceedings; damages in criminal law; damages; claim for compensation

Klíčová slova: adhezní řízení; škoda v trestním právu; škoda; nárok na náhradu škody

DOI: 10.14712/23366478.2023.27

ÚVOD

Článek se zabývá problematickými aspekty rozhodování o náhradě škody v tzv. adhezním řízení, které je součástí trestního řízení, a to na podkladě připravované rekodifikace nového trestního řádu. Protože současná interpretační praxe trestního práva vykazuje některá zásadní specifika pojetí škody a návrh nového trestního řádu v podstatě přejímá současnou právní úpravu, zaměřuje se článek na pojmenování zásadních problematických otázek rozhodování o náhradě škody v tzv. adhezním řízení.

Pro větší přehlednost je článek rozdělen do tří částí. První část je věnována upozornění na rozdílné pojetí škody v trestním právu hmotném a pro potřeby adhezního řízení. Následně se článek věnuje procesním odchylkám adhezního řízení od občanského

¹ Tento článek je výstupem z projektu Cooperatio – vědní oblast Law, který je řešen na Právnické fakultě Univerzity Karlovy.

soudního řízení a nakonec je upozorněno na některé principiální otázky důsledného uplatňování hmotněprávních norem v kontextu spáchaného trestného činu.

ROZDÍLNÉ POJETÍ ŠKODY VE VÝROKU O VINĚ A VE VÝROKU O UPLATNĚNÉ NÁHRADĚ ŠKODY

Prvním problematickým aspektem rozhodování o nároku na náhradu škody v trestním řízení je otázka interpretace pojmu „škoda“ v oboru trestního práva. Trestní právo slouží k veřejnoprávní ochraně nejdůležitějších právních statků,² přičemž vzešel-li z trestného činu kromě nároku státu na potrestání pachatele ještě též nárok civilní, umožňuje se poškozenému domáhat uspokojení takového nároku též v řízení trestním v rámci tzv. adhezního řízení. To přináší problémy při výkladu pojmu „škoda“, a to když nesprávně dochází k totožnému chápání škody jako znaku skutkové podstaty trestného činu (či obecně přitěžující okolnosti) a jako důvodu ke vzniku nároku poškozeného na její náhradu v tzv. adhezním řízení (též např. v rámci tzv. odklonů). Škodu jako znak trestného činu a škodu jako podklad k nároku poškozeného na její náhradu nelze zaměňovat, neboť se nejedná o synonyma, nýbrž o různé právní instituty, jakkoli první ideově (pouze) vychází z druhého.

Škoda jako znak skutkové podstaty trestného činu má základ v trestněprávním vztahu a slouží k vyjádření typové škodlivosti jednání pachatele (případně její míry). Nárok na náhradu škody v adhezním řízení je oproti tomu svou podstatou nárokem soukromoprávním. V prvním případě se tedy jedná o kvalifikační znak či přitěžující okolnost, tedy pojem veřejného práva (trestního práva), zatímco v druhém případě se jedná o kompenzační institut, tedy pojem práva soukromého (občanského práva). Škoda tak může mít v trestním řízení dvojí povahu, kdy poprvé může být součástí veřejnoprávního nároku státu na potrestání pachatele jako znak určující míru společenské škodlivosti činu a podruhé může představovat důvod ke vzniku soukromoprávního nároku poškozeného na odčinění újmy na majetku. Je zřejmé, že tyto dva nároky pochází ze zcela rozdílných pramenů práva a spojuje je pouze společný právní základ (právní titul), a to skutek naplňující znaky trestného činu. Pod škodu jako znak trestného činu se proto bez jakýchkoli pochyb řadí i např. bezdůvodné obohacení, jakkoli z hlediska civilistického je za současné právní úpravy takové pojetí nepředstavitelné.³

Zajímavostí oboru trestního práva tedy je, že zatímco si trestní právo hmotné drží svébytné pojetí škody, které je poměrně široké,⁴ tak trestní právo procesní pojímá pro

² Srov. např. NOVOTNÝ, O. – ŠÁMAL, P. in: ŠÁMAL, P. – GRIVNA, T. – BOHUSLAV, L. – NOVOTNÝ, O. – HERCZEG, J. – VANDUCHOVÁ, M. a kol. *Trestní právo hmotné*. 9. vyd. Praha: Wolters Kluwer ČR, 2022, s. 35.

³ Viz § 2894 a násl. ve srovnání s § 2991 a násl. ObčZ. Přiměřeně srov. také pojmání zkrácení daně jako škody podle druhé právní věty rozsudku Nejvyššího soudu ze dne 22. 9. 2004, sp. zn. 11 Tdo 917/2004, publikovaného pod č. 22/2005 Sb. rozh. tr. K rozdílu v občanskoprávním a trestním pojetí škody viz též náleze Ústavního soudu ze dne 20. 10. 2009, sp. zn. II. ÚS 1320/08, uveřejněný pod č. 218 ve svazku 55 Sbírky nálezů a usnesení Ústavního soudu.

⁴ Viz PÚRY, F. – RICHTER, M. Vliv nového znaleckého práva na zjišťování škody v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2020, roč. 50, č. 11, s. 20–25; PÚRY, F. – RICHTER, M. Problematické aspekty zjišťování škody a její výše v trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2022, roč. 52, č. 7–8, s. 21–28.

účely adhezního řízení škodu odlišně, a to podle vzoru soukromého práva. Podle § 43 odst. 1 TR: „*Poškozený je oprávněn také navrhnout, aby soud v odsuzujícím rozsudku uložil obžalovanému povinnost nahradit v penězích škodu nebo nemajetkovou újmu, jež byla poškozenému trestným činem způsobena, nebo vydat bezdůvodné obohacení, které obžalovaný na jeho úkor trestným činem získal.*“ Trestní právo procesní tedy oproti trestnímu právu hmotnému rozlišuje tři druhy náhrady újmy, a to náhradu škody, náhradu nemajetkové újmy a vydání bezdůvodného obohacení. Z tohoto vymezení je zjevné, že pojetí škody pro účely její náhrady podle trestního řádu je v porovnání s pojetím trestního práva hmotného významně užší, například nezahrnuje bezdůvodné obohacení.⁵ Tento dualismus pojetí škody by měl přetrvat i v novém trestním řádu, neboť podle § 66 (c45) odst. 1 písm. h) návrhu nového trestního řádu „*má poškozený právo uplatnit vůči obviněnému nárok na náhradu škody, nemajetkové újmy v penězích nebo na vydání bezdůvodného obohacení, které obviněný na jeho úkor trestným činem získal (dále jen ‚majetkový nárok‘)*“, přičemž zatím není v tomto směru navrhována žádná novelizace trestního zákoníku.

S tím autoři souhlasí, protože uplatňování dvojího pojetí škody má svůj hluboký základ v účelu rozdílných právních oborů, které s tímto institutem pracují.⁶ Škoda je v trestním právu hmotném chápána jako znak skutkové podstaty trestného činu, sloužící k vyjádření typové škodlivosti jednání pachatele nebo jeho míry. Avšak v adhezním řízení se škoda chápe jako důvod (základ) soukromoprávního nároku na náhradu škody a musí být v tomto smyslu pojímána v zásadě shodně s právem občanským. Zde se objevuje první problematický aspekt rozhodování o nároku na náhradu škody v trestním řízení, který spočívá v možnosti rozdílné interpretace pojmu „škoda“ ve výroku o vině a v případném výroku o přiznání nároku na náhradu újmy uplatněného poškozeným.

Jakkoli odlišná interpretace téhož pojmu může vést k aplikačním problémům, je důležité rozlišovat mezi škodou jako znakem trestného činu a škodou jako vstupem pro výpočet výše (kompenzačního) nároku poškozeného. Podle autorů není dost dobře možné trestní právo hmotné přizpůsobovat civilistickému pojetí, protože civilistické pojetí sleduje zcela odlišný účel. Stejně tak se ale zdá být pro účely adhezního řízení nevhodné se zásadně odchýlovat od interpretace náhrady škody občanským právem, jelikož to, že je přiznávána v trestním řízení, nepochybně její soukromoprávní povahu. Potud je možné s navrhovaným zněním nového trestního řádu souhlasit.

Výrok o vině tedy může jako kvalifikační znak obsahovat zjištění, že pachatel způsobil trestným činem škodu v určité výši, nicméně to nutně neznamená, že se jedná též o škodu pro účely výroku o řádně a včas uplatněném právu poškozeného na náhradu škody. Obdobně to platí i naopak, že neexistence zjištění škody ve výroku o vině nemusí být bez dalšího na překážku přiznání náhrady škody poškozenému ve výroku týkajícím se tzv. adhezního řízení.⁷

⁵ Pojetí bezdůvodného obohacení v trestním právu procesním viz *Občanský zákoník*, s. 85 a 86.

⁶ Ostatně této odlišnosti si je zjevně vědoma i znalecká obec. Viz KRÍSTEK, L. Rozdílné pojetí škody v civilním a trestním řízení. *Bulletin advokacie*. 2023, roč. 53, č. 1–2, s. 29–34; a KRÍSTEK, L. Vliv typu soudního řízení na oceňování znalecm. *Bulletin advokacie*. 2018, roč. 48, č. 1–2, s. 43.

⁷ Viz stále aktuální usnesení Nejvyššího soudu ze dne 26. 6. 2001, sp. zn. 11 Tz 129/2001, publikované pod č. 41/2002-I. Sb. rozh. tr.

PROCESNÍ ODCHYLKY ADHEZNÍHO ŘÍZENÍ OD OBČANSKÉHO SOUDNÍHO ŘÍZENÍ

Jak bylo uvedeno, spáchaný trestný čin může být společným právním základem pro nárok státu na potrestání pachatele (trestněprávní vztah) a pro nárok soukromoprávní, přičemž pokud výsledky dokazování poskytují dostatečný podklad pro vyslovení povinnosti k náhradě škody, umožňuje zákonodárce poškozenému dosáhnout nápravy škodní události (trestného činu) již v trestním řízení. Z toho ostatně vychází povinnost podle § 228 odst. 1 části věty za středníkem TŘ, že v případě, nebrání-li tomu zákonná překážka, soud uloží obžalovanému vždy povinnost k náhradě škody nebo k vydání bezdůvodného obohacení, jestliže je výše škody nebo rozsah bezdůvodného obohacení součástí popisu skutku uvedeného ve výroku rozsudku, jímž se obžalovaný uznává vinným, a škoda v této výši nebyla dosud uhrazena nebo bezdůvodné obohacení nebylo dosud v tomto rozsahu vydáno. Z materiálního hlediska by se tak dalo říct, že v takovém případě dochází ke spojení dvou řízení, o věci trestní i civilní, do jednoho, které si však zachovává svou povahu trestního řízení i pro účely uplatněného soukromoprávního nároku.

Skutečnost, že je soukromoprávní nárok poškozeného projednáván v rámci trestního řízení, vede k významným odchylkám, které v principu mohou způsobit, že o nároku poškozeného bude co do výsledku rozhodnuto odlišně, než kdyby jej uplatnil žalobou v občanském soudním řízení, a to ačkoli se jedná o tentýž soukromoprávní nárok. Jinými slovy je vskutku reálné, že v tzv. adhezním řízení poškozený uplatní svůj soukromoprávní nárok a bude úspěšný navzdory tomu, že kdyby jej shodně uplatnil v občanském soudním řízení s totožnou procesní aktivitou, tak by byl v občanském soudním řízení s jeho uplatněním neúspěšný. V principu je to způsobeno tím, že řízení o nároku poškozeného je podřízeno pravidlům trestního řízení, a tedy dochází i ve vztahu k soukromoprávnímu nároku k prosazení zásad trestního řízení, a mimo jiné se i do adhezního řízení promítá zásada materiální pravdy podle § 2 odst. 5 TŘ oproti pravdě formální⁸ prosazované v občanském soudním řízení zejména podle § 120 odst. 2 ve spojení s § 153 odst. 1 o. s. ř.

Podle § 43 odst. 3 TŘ musí být sice z návrhu poškozeného na náhradu škody v trestním řízení „*patrnó, z jakých důvodů a v jaké výši se nárok na náhradu škody nebo nemajetkové újmy uplatňuje nebo z jakých důvodů a v jakém rozsahu se uplatňuje nárok na vydání bezdůvodného obohacení. Důvod a výši škody, nemajetkové újmy nebo bezdůvodného obohacení je poškozený povinen doložit.*“ Poškozený tedy má při uplatnění svého nároku v trestním řízení jakési břemeno tvrzení i břemeno důkazní, neboť musí uvést důvody svého nároku, které je povinen také doložit. Tuto povinnost však standardně poškozený splní popisem toho, v čem spatřuje zmenšení svého majetku a o kolik a čím jej dokládá, přičemž jako důvod uvede spáchání skutku, který je předmětem trestního řízení. Jakmile poškozený tuto svou procesní povinnost jednou splní a nárok na náhradu škody včas uplatní, pak trestní řízení nadále pokračuje i ohledně jeho soukromoprávního nároku nezávisle na jeho případné pasivitě a důkazní iniciativu přebírají orgány činné v trestním řízení, neboť podle § 89 odst. 1 písm. e) TŘ je v trestním stíhání třeba v nezbytném rozsahu dokazovat mimo jiné „*podstatné okolnosti umožňující*

⁸ Srov. MULÁK, J. *Základní zásady trestního řízení a právo na spravedlivý proces*. Praha: Leges, 2019, s. 196.

stanovení následku, výše škody způsobené trestným činem a bezdůvodného obohacení“. Jestliže se pak v souladu se zásadou materiální pravdy prokáže, že škoda poškozenému vznikla jiným způsobem, než označil ve svém návrhu, mělo by i tak dojít v odsuzujícím rozsudku k uložení povinnosti odsouzenému nahradit škodu podle § 228 odst. 1 TŘ, a to i kdyby poškozený na změnu důkazní situace nijak nereagoval a jeho doklady a tvrzení by samy o sobě k vyhovění návrhu na přiznání náhrady škody nepostačovaly.

Uplatňování soukromoprávního nároku v trestním řízení se tedy svou podstatou zásadně liší oproti jeho uplatňování v řízení občanskoprávním, neboť proces jeho uplatňování nabírá bezesbýtku formu trestního řízení a od formy občanskoprávní se zcela odpoutává a navrácí se k ní pouze v případě, že bude poškozený na řízení občanskoprávní se svým nárokem odkázán. Tento princip přitom sahá až do samotných základů moderního trestního procesu, neboť již Storch v roce 1887 uváděl, že „[d]le materiálního obsahu obou dotčených nároků spojeno tu vlastně dvojí řízení, o věci trestní a civilní, v jedno, kteréž přitom co do vnějších forem, i pokud se týče věci civilní, zachovává zcela ráz řízení trestního“.⁹

Dopady podřízení soukromoprávního nároku pravidlům trestního řízení činí zásadní rozdíly nejen z hlediska sejmutí důkazního břemene z poškozeného, ale též z hlediska důkazních prostředků, které lze k prokázání soukromoprávního nároku použít, a jejich důkazní síly. Tak například význam a možnost prokazování soukromoprávního nároku prostřednictvím výslechu samotného poškozeného se v občanském soudním řízení a trestním řízení diametrálně liší. Zatímco v občanském soudním řízení je důkazní význam výslechu poškozeného upozadován, neboť podle § 131 odst. 1 o. s. ř. platí, že „*důkaz výslechem účastníků může soud nařídít, jestliže dokazovanou skutečnost nelze prokázat jinak a jestliže s tím souhlasí účastník, který má být vyslechnut*“, v trestním řízení je zastáván zcela opačný princip. Obžalovaný se podle § 207 odst. 1 TŘ vyslechné vždy i k uplatněnému nároku na náhradu škody a poškozený je k uplatněnému nároku v případě potřeby vyslýčán v postavení svědka se všemi důsledky z toho plynoucími, včetně povinnosti vypovídat pravdu a nic nezamlčet. Storch k tomu sám uváděl, že „*řízení adhaesní jest formálně částí a to vedlejší částí řízení trestního, s nímž co do vnější tvárnosti úplně splývá. Zejména tedy vedení důkazu může se dít jenom těmi průvody a v těch formách, jaké jsou vlastní řízení trestnímu.*“¹⁰

Návrh nového trestního řádu téměř doslova ve shora zmíněném přebírá současnou právní úpravu, a tedy nemá ambici na uvedeném cokoli měnit. Autoři tohoto textu s tímto pojetím souhlasí, protože trestní řízení nemůže být schizofrenně vedeno zčásti podle zcela jiných (občanskoprávních) pravidel, neboť by se např. dvojí způsob vedení dokazování přičil účelu trestního řízení, kterým je při respektování zásady rychlosti zjistit, zda byl spáchán trestný čin, zjistit jeho pachatele, uložit mu podle zákona trest nebo ochranné opatření a toto rozhodnutí vykonat, popřípadě zajistit jeho výkon. Přitom autoři odmítají případné úvahy o omezení práv poškozeného tím, že by mu snad mělo být znemožněno domáhat se odškodnění v trestním řízení, neboť se jedná nejen o tradiční institut trestního práva, ale zejména by došlo k významnému upozadění ochranné funkce trestního práva, když by stát v trestním řízení rezignoval na snahu o nápravu pokud

⁹ STORCH, F. *Řízení trestní rakouské. I. a II. díl.* Praha: Wolters Kluwer ČR, 2011 [reprint původního vydání], s. 149.

¹⁰ Tamtéž, s. 154.

možno všech následků spáchaného trestného činu. To je třeba zvláště zdůraznit u poškozených, kteří jsou zároveň obětmi trestného činu ve smyslu zákona č. 45/2013 Sb., o obětech trestných činů, ve znění pozdějších předpisů, a jimž je třeba poskytnout i v trestním řízení co nejvyšší možnou ochranu práv, včetně práv majetkových.

HMOTNĚPRÁVNÍ ODCHYLKY POJETÍ ŠKODY V ADHEZNÍM ŘÍZENÍ

Za nejspornější pak autoři považují odchylky v pojmání škody mezi civilními a trestními soudy. V adhezním řízení se totiž rozhoduje o soukromoprávním nároku podle mimotrestních právních předpisů (z hmotněprávního hlediska), tedy zásadně by mělo být při pojetí škody pro účely adhezního řízení respektováno občanskoprávní pojetí. Přesto se vyskytují případy, které z tohoto pravidla mohou vyžadovat výjimky.

Tento problém z pohledu autorů prohloubila situace po rekonstrukci občanskoprávního práva, která s novým občanským zákoníkem přinesla koncept principiálního prosazování relativní neplatnosti. Zatímco dříve povětšinou platilo, že právní jednání představující trestný čin je absolutně neplatné pro rozpor se zákonem, nyní je tento závěr nejistý, neboť samotný rozpor se zákonem zakládá pouze neplatnost relativní (§ 580, § 586 odst. 2 ObčZ). Je nicméně pravdou, že platí, že jednání, které „se zjevně přičítá dobrým mravům“, je podle § 588 ObčZ absolutně neplatné, ale již z civilistického pohledu je zřejmě značně sporné, zda sama skutečnost, že došlo ke spáchání trestného činu, zjevný rozpor s dobrými mravy představuje. Podobné pochybnosti vyvstávají ohledně jednání, které odporuje zákonu, kde se k jeho případné absolutní neplatnosti vyžaduje splnění další kumulativně stanovené podmínky v podobě, že „zjevně narušuje veřejný pořádek“.

Tato situace tak může vést k paradoxům, kdy např. nárok poškozeného (ať už na náhradu škody, či v tomto kontextu častěji na vydání bezdůvodného obohacení) je z hlediska občanskoprávního závislý na vznesení námítky neplatnosti, kterou však poškozený nevznáší, neboť jej o tom nikdo nemá povinnost poučit. Trestní soud následně zjistí spáchání trestného činu i jeho pachatele, v řízení se prokáže existence škody pro účely výroku o vině a poškozený žádá, aby mu byla její náhrada přiznána. Striktně vzato z občanskoprávního hlediska by soud nárok poškozenému přiznat neměl, tedy neměl by jej přiznat ani v adhezním řízení soud trestní (viz § 228 odst. 1 TR: „*nebrání-li tomu zákonná překážka*“). Na druhou stranu má stále možnost nároku vyhovět, pokud zvládně dovodit shora uvedený rozpor s dobrými mravy a posoudit si absolutní neplatnost jako předběžnou otázku podle § 9 odst. 1 TR, i když třeba civilní soud by zjevný rozpor s dobrými mravy shledat nemusel.¹¹ Například tak může být otázkou, bude-li pachatel potrestán za zločin lichvy podle § 218 odst. 1 alinea 2, odst. 3 písm. b) TrZ, zda pak má

¹¹ Lze obdobně poukázat na závěr, který by z hlediska civilistického mohl být též sporný: „*Není ovšem překážkou pro uplatnění nároku na náhradu škody způsobené trestným činem [...] ani pro přiznání takového nároku [...], jde-li např. o náhradu škody způsobené [...] trestným činem podvodu podle § 209 TrZ, který spáchal obžalovaný jako jednatel a jediný společník společnosti s ručením omezeným, přestože ke stejnému plnění, jaké představuje tato náhrada škody [...], tj. k vrácení podvodně vylákaných peněz, již předtím byla pravomocně zavázána rozhodnutím vydaným v občanskoprávním řízení i společnost s ručením omezeným, jejímž jménem obžalovaný jednal a která dosud nesplnila svůj závazek.*“ (PŮRY, F. § 228 [Náhrada škody

trestní soud odmítnout včas uplatněný nárok poškozeného jen pro neuplatnění námitky neplatnosti, když podle civilní odborné literatury zřejmě platí, že „*trestný čin lichvy (§ 218 TrZ) má za následek taktéž relativní neplatnost právního jednání (§ 580 odst. 1 ve spojení s § 586 ObčZ) v oblasti občanského práva*“¹²

Tato otázka má nesmírně obtížné řešení, protože na sebe naráží dva velmi silné principy. Na jedné straně je zde totiž princip bezrozpornosti právního řádu, kdy je problematické různě vykládat totožný (soukromoprávní) nárok pro též účel (kompenzace či restituce). Na straně druhé však stojí otázka samotné funkčnosti právního řádu jako celku. Je z hlediska spravedlnosti a materiální bezrozpornosti právního řádu akceptovatelné, že stát postihne např. pachatele pokusu zločinu lichvy nepodmíněným trestem odnětí svobody, ale na druhé straně pro pasivitu oběti stát tento trestný čin v občanském soudním řízení na případný návrh odsouzeného pachatele dokoná (navíc vědomě, neboť sám pachatele potrestal)? Případné rozhodnutí o povinnosti poškozeného plnit problematickou část lichevní smlouvy (obdobně nucený výkon) je svým charakterem srovnatelné s jinak trestným účastenstvím či legalizací výnosů z trestné činnosti, proto by ani civilní právo nemělo přehlížet, že došlo ke spáchání trestného činu.

Autoři tohoto článku mají vážné pochyby o tom, že by mělo být v demokratickém právním státě možné, aby jen z důvodu pasivity obětí stát využíval svůj „monopol na násilí“ způsobem, že bude poskytovat ochranu škodlivým účinkům trestných činů. Ochrana pachatele trestného činu před poškozeným je v příkrém rozporu se smyslem trestního řízení a nelze ji dost dobře vyvážit argumentem *vigilantibus jura*, když poškozený svůj nárok na náhradu škody v trestním řízení uplatnil, byť třeba nešťastně, resp. nepřesně. Trestní řízení stojí mj. na principu odškodňování poškozených trestným činem.

Návrh nového trestního řádu i v těchto aspektech v podstatě přebírá současnou právní úpravu, aniž by se tyto zásadní otázky pokoušel vyřešit. Podle našeho názoru by proto bylo vhodné v rámci rekonstrukce trestního procesu věnovat v tomto ohledu též pozornost adheznímu řízení, aby zákonodárce výslovně rozhodl o tom, jak v těchto sporných případech s poškozeným a s jeho nárokem v trestním řízení nakládat. Je nutné si totiž ujasnit princip, zda je pro stát akceptovatelné, aby zde přetrvávaly neodškodněné následky zjištěných a potrestaných trestných činů, ačkoli poškození v trestním řízení požádali o jejich nápravu. Podle názoru autorů by částečným řešením mohla být výslovná právní úprava nebo alespoň změna dosavadní judikatury v tom směru, že by trestní soud v adhezním řízení přiznával poškozenému – podobně jako v civilním řízení – jen určitou peněžní částku v konkrétní výši, aniž by ve výroku odsuzujícího rozsudku výslovně uváděl, že jde o náhradu škody nebo nemajetkové újmy nebo o vydání bezdůvodného obohacení. Jinými slovy, tak jak je tomu v občanském soudním řízení, trestní soud by ve výroku svého rozsudku neuváděl právní titul přiznaného nároku poškozeného, ale jeho konkretizaci by uvedl až v odůvodnění rozsudku, případně lze vést diskuzi o zavedení nového civilního deliktu „újmou způsobené trestným činem“.

nebo nemajetkové újmy, vydání bezdůvodného obohacení]. In: ŠÁMAL, P. a kol. *Trestní řád II. § 157 až 314: komentář*. 7. vyd. Praha: C. H. Beck, 2013, s. 2854).

¹² JANOUŠEK, M. § 1796 [Lichva]. In: PETROV, J. – VÝTISK, M. – BERAN, V. a kol. *Občanský zákoník*. 2. vyd. [1. aktualizace]. Praha: C. H. Beck, 2022, marg. č. 39.

ZÁVĚR

Rozdílný účel využívání pojmu „škoda“ trestním právem hmotným a občanským právem vyvolává problémy při jeho interpretaci při vynášení rozsudku v trestním řízení. Je třeba si uvědomit, že škoda jako znak skutkové podstaty trestného činu a škoda jako důvod (podklad) pro nárok poškozeného jsou dva různé právní instituty. Zatímco škoda jako znak trestného činu slouží k vyjádření škodlivosti činu pachatele, škoda jako důvod nároku poškozeného je kompenzační institut. Je důležité vzít v úvahu rovněž to, že tyto dva nároky pochází z různých pramenů práva a spojuje je pouze společný právní základ – skutek naplňující znaky trestného činu. Trestní právo hmotné a procesní mají tedy rozdílné pojetí škody, což v praxi může vést k rozdílům ve výroku o vině a ve výroku o uplatněné náhradě škody.

Samotný nárok na náhradu škody pak vykazuje významné procesní odchylky podle toho, zda se jej poškozený domáhá v adhezním řízení nebo v občanském soudním řízení. Rozdíly nejsou pouze ve veřejnosti notoricky známých soudních poplatcích a rizicích nesení náhrady nákladů řízení. Hlavní rozdíly spočívají v základních zásadách, kterými je řízení ovládáno, a též v důkazních prostředcích, které mohou sloužit k prokázání nároku. Tyto odchylky mohou v principu způsobit, že o nároku poškozeného bude v trestním řízení co do výsledku rozhodnuto odlišně, než kdyby jej uplatnil žalobou v občanském soudním řízení, a to ačkoli se jedná o tentýž soukromoprávní nárok.

Nakonec článek pokládá obtížné otázky k samotnému občanskoprávnímu pojetí škody. Sama skutečnost, že byl spáchán trestný čin, představuje z hlediska civilního práva, které je vystavěno na liberálním pojetí, určitý cizí element, kde na sebe naráží principy civilního a trestního práva. Markantní je to v případech, kdy je soukromoprávní nárok závislý na nějakém dalším jednání poškozeného, který však, typicky z nevědomosti, tyto formální občanskoprávní podmínky nenaplňuje. V takových případech se do předí dostává otázka, zda je vhodné ponechat pachateli užitek či zachovat jiné následky trestného činu pouze z důvodu, že jeho oběť není z hlediska občanského práva dostatečně či správně aktivní, ačkoli v pozici poškozeného o kompenzaci v trestním řízení požádala. Autoři uzavírají, že této otázce by rekodifikace měla věnovat pozornost a zejména v principu by měla poskytnout orgánům činným v trestním řízení odpověď, jaké rozhodování se od nich v těchto případech očekává.

JUDr. František Púry, Ph.D.
Nejvyšší soud
Právnická fakulta Univerzity Karlovy
puryf@prf.cuni.cz

JUDr. Martin Richter, Ph.D.
Právnická fakulta Univerzity Karlovy
advokát
richterm@prf.cuni.cz
ORCID: 0000-0003-0631-6260